

De effecten van de ouder-kind relatie op probleemgedrag na scheiding

Een onderzoek naar het verband tussen disclosure en warmte in ouder-kind relaties na scheiding en het probleemgedrag van adolescenten, met daarbij de rol van sekse.

A. Vermeer (6593402)

M. C. M. Verschuren (4951522)

Eerste begeleider: Z. Rejaän

Tweede begeleider: I.E. van der Valk

Bachelorscriptie / Pre-master scriptie

Onderzoeksproject 'Waar hoor ik thuis?'

Pedagogische Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Collegejaar 2020-2021

Voorwoord

Voor u ligt de thesis 'De effecten van de ouder-kind relatie op probleemgedrag na scheiding'. Het onderzoek voor deze scriptie is uitgevoerd bij een groep adolescenten tussen de 11 en 19 jaar oud waarvan de ouders gescheiden zijn. Zij hebben vragen beantwoord over warmte en disclosure in de ouder-kind relatie en over probleemgedragingen. Deze scriptie is geschreven in het kader van ons afstuderen aan de bachelor Pedagogische Wetenschappen en pre-master Clinical Child, Family and Education Studies aan de Universiteit Utrecht.

Samen met onze thesisbegeleider, Zoë Rejaän, hebben we de hoofdvraag voor dit onderzoek opgesteld. De uitvoering van de analyses en het interpreteren van de resultaten was complex, omdat veel variabelen betrokken waren in huidig onderzoek. Echter heeft het ons het plezier in het afstuderen niet in de weg gezeten. Als resultaat hebben we, na uitvoerig werk, de onderzoeksvraag en deelvragen kunnen beantwoorden.

Bij dezen willen we graag onze begeleider bedanken voor de prettige begeleiding en de snelle respons tijdens dit traject. Ook willen we onze tweede beoordelaar, Inge van der Valk, bedanken voor de informatievoorzieningen en medewerking aan dit onderzoek. Hun ondersteuning en advies heeft een groot aandeel gehad in deze thesis. Tot slot willen we ook de andere bachelor-en premasterstudenten bedanken, aangezien wij ook van hun bevindingen, werkwijze en zienswijze veel konden leren.

Wij wensen u veel leesplezier toe.

Marijntje Verschuren en Anna Vermeer

Abstract

Background. About 33% of marriages end in divorce, which are particularly harmful to children. Compared to children from intact families, children and adolescents from divorced families are more likely to develop problem behaviors and to have poorer relationships with their parents. **Aim.** The aim of this study was to investigate whether there is an association between parental warmth and disclosure in the parent-child relationship and adolescent problem behavior after divorce. **Method.** The sample consisted of 188 Dutch adolescents aged 11 to 19, whose parents are divorced. Gender was included as a moderator in the association between the parent-child relationship and problem behavior. In addition, associations were examined separately with regard to fathers and mothers. The data were collected through online self-report questionnaires. In this study, independent T-tests were used to examine the gender differences in variables. After that, multiple regressions were used to measure the main effects and interaction effects for the variables disclosure, warmth, problem behavior and gender. **Results.** This study showed that externalizing problem behavior after divorce did not significantly differ based on adolescents' gender, whereas internalizing problem behavior did. In this regard, girls show significantly more internalizing behavior than boys. Effects between disclosure from mother and warmth from both parents on internalizing problem behavior were significantly present for girls, but not for boys. One interaction effect was found between warmth from mother and externalizing problem behavior, which means that the effect is less strong for boys than for girls. **Conclusion.** Warmth and disclosure in the parent-child relationship are important predictors for the development of externalizing problem behavior. However, gender is not as significant as thought in this regard. Only one interaction effect was found, which was *warmth mother x gender* on externalizing problem behavior.

Keywords: disclosure; warmth; problem behavior; divorce

De ouder-kind relatie en het probleemgedrag van adolescenten na scheiding

Naar schatting eindigt 33% van de huwelijken in Nederland in een echtscheiding, dit kan per jaar oplopen tot dertigduizend gebroken huwelijken (CBS, 2020). De scheidingen tussen ouders zijn in het bijzonder schadelijk voor de kinderen uit het gezin (Fagan & Churchill, 2012). Ondanks dat sommige kinderen zich na de scheiding goed kunnen aanpassen aan de nieuwe situatie, vertonen anderen langdurige problemen in hun functioneren (Amato, 2000; Lansford, 2009; Amato & Cheadle, 2008). Literatuur laat bijvoorbeeld consequent zien dat kinderen en adolescenten van gescheiden ouders meer probleemgedrag vertonen dan kinderen en adolescenten uit intacte gezinnen (Cavanagh & Huston, 2006; Carlson & Corcoran, 2004; Malone et al., 2004; Van der Valk et al., 2005; Spruijt, 2005). Hierbij gaat het om internaliserende probleemgedragingen zoals: angst, depressie en somatische symptomen, en externaliserende probleemgedragingen zoals: delinquent en agressief gedrag (Jones et al., 2021). Dit aangetoonde verschil kan deels worden toegeschreven aan het geslacht van het kind (Hetherington, 1979), wat aansluit bij literatuur waarbij verschillen in probleemgedrag werden aangetoond bij jongens en meisjes uit gescheiden gezinnen (Spruijt & Duinman, 2010; Van der Valk et al., 2005).

Naast een grotere kans op probleemgedrag hebben adolescenten met gescheiden ouders gemiddeld ook vaker een slechtere relatie met beide ouders, of met één ouder, dan kinderen uit intacte gezinnen (Kalmijn, 2013; Jarvis, et al., 2020). Uit de praktijk blijkt dat problemen in de ouder-kind relatie, waaronder scheiding van ouders, vaak geassocieerd worden met problemen in het oudersysteem (Cox & Paley, 2003). Familieprocessen, zoals ouder-kind relaties, kunnen dan ook een verklarende rol spelen in verergerde probleemgedragingen of verslechterde ouder-kind relaties na scheiding (Cox & Paley, 2003). Deze theorie wordt het familiesysteem perspectief genoemd, toepassing hiervan kan in dit onderzoek duidelijk maken waarom sommige adolescenten probleemgedrag ontwikkelen en zich dus niet langs typische paden ontwikkelen. Daarnaast betekent onderzoek doen vanuit dit perspectief dat de kern van het probleem moet worden aangepakt om een verbetering te laten plaatsvinden binnen de ouder-kind relatie en het probleemgedrag (Cox & Paley, 2003). De negatieve effecten van scheiden op de ouder-kind relatie zouden dan ook een onderliggende verklaring kunnen zijn voor de ontwikkeling van probleemgedrag bij adolescenten (Sandler et al., 2008; Sobolewski & Amato, 2007).

Probleemgedrag en sekse

Bij het begrijpen van probleemgedragingen is het belangrijk om het geslacht van het kind mee te nemen, de resultaten uit de literatuur zijn echter niet geheel eenduidig. Waar de ene studie laat zien dat jongens vaker internaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes (Fagan & Rector, 2000), laat een andere studie zien dat juist meisjes meer

internaliserende problemen vertonen (Van der Ende, & Verhulst, 2005; Van der Valk et al., 2005; Robbers et al., 2012). Daarnaast werd in de literatuur gesteld dat jongens met gescheiden ouders meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes met gescheiden ouders (Spruijt & Duinman, 2005; Martinez & Forgatch, 2002; Fung, 2021). De relatie met sekse wordt in huidig onderzoek nader bekeken om betrouwbare conclusies te kunnen trekken. Ten eerste, omdat nog weinig sprake is van consensus binnen eerdere studies. Ten tweede, omdat de mate van probleemgedrag en het soort probleemgedrag bij adolescenten met gescheiden ouders deels kan worden verklaard door sekseverschillen (Hetherington, 1979).

De ouder-kind relatie

Om de kwaliteit van de ouder-kind relatie te meten wordt in dit onderzoek gekeken naar de factoren *warmte* en *disclosure*. Zoals eerder beschreven wordt hierbij gebruik gemaakt van de familiesysteem theorie, waarbij wordt gekeken naar de kern van het probleemgedrag (Cox & Paley, 2003). De negatieve effecten van scheiden, waaronder de verminderde kwaliteit van de ouder-kind relatie, kunnen namelijk risicofactoren zijn voor het ontwikkelen van probleemgedrag bij adolescenten (Sandler et al., 2008; Sobolewski & Amato, 2007). Het is relevant om te onderzoeken of de aanwezigheid van disclosure en de mate van warmte in gescheiden gezinnen samenhangt met probleemgedrag, omdat deze combinatie nog weinig onderzocht is en er recent wel degelijk een verband is gevonden tussen deze factoren (Beckmeyer et al., 2020). Daarnaast richten studies zich voornamelijk op de inhoud van disclosure, in plaats van op de aanwezigheid ervan (Beckmeyer et al., 2020; Afifi & McManus, 2010; McManus & Nussbaum, 2011). Het doel van het huidige onderzoek is daarom om te bepalen of er een verband bestaat tussen warmte en disclosure in de ouder-kind-relatie na scheiding en het probleemgedrag van adolescenten, en of sekse een modererende rol speelt in dit verband.

Warmte

De warmte van ouders richting adolescenten is een centraal onderdeel van de relatie tussen beiden, het staat in verband met probleemgedrag en welzijn van adolescenten (Pinquart, 2017; Fletcher et al., 2004; Van der Valk et al., 2005). Dit geldt voor zowel internaliserende als externaliserende gedragingen bij kinderen (van Dijk et al., 2020). Onderzoek toont bijvoorbeeld aan dat ouderlijke warmte de depressieve symptomen en het zelfvertrouwen van adolescenten kan voorspellen, waarbij een gebrek aan warmte kan zorgen voor meer depressieve symptomen en minder zelfvertrouwen (Park et al., 2021; Plunkett et al., 2007). Ook kan warmte een beschermende factor zijn wanneer het gaat om externaliserende problemen, een hoge mate van warmte kan zorgen voor minder agressie (Rogers, 2004). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat warmte van ouders ervoor zorgt dat adolescenten voelen dat er voor ze gezorgd wordt. Dit weerhoudt de adolescenten van het vertonen van probleemgedrag (Kenny et al.,

2013). Daarbij is de ontregeling van emoties van ouders door scheiding een mogelijke verklaring voor een mindere mate van ouderlijke warmte richting hun adolescente kinderen (Sarıtaş et al., 2013). Ook speelt het geslacht van de adolescent een rol in de relatie tussen ouderlijke warmte en probleemgedrag. Uit literatuur blijkt dat ouderlijke warmte kan zorgen voor minder probleemgedrag bij meisjes. Voor jongens werd echter geen significant effect gevonden (Van der Valk et al., 2005). Daarnaast tonen de resultaten van onderzoek aan dat adolescenten doorgaans meer warmte ervaren van moeders dan van vaders (Smetana et al., 2016), wat zou betekenen dat de moeder-kind relatie over het algemeen als warmer wordt beschouwd.

Disclosure

Naast warmte wordt er in huidig onderzoek gekeken naar de rol van disclosure, een ander aspect uit de ouder-kind relatie (Kang et al., 2017). Dit begrip wordt gedefinieerd als de communicatie tussen adolescenten en ouders over de scheiding en de frequentie van deze communicatie (Donovan et al., 2016). In huidig onderzoek is hieraan toegevoegd dat disclosure gaat over de gevoelens die opgewekt worden door het ervaren van disclosure met ouders (Luedemann et al., 2006). Eerdere bevindingen met betrekking tot de effecten van disclosure op de ontwikkeling van adolescenten en de relaties met ouders zijn gemengd. Disclosure kan zorgen voor een betere omgang met stressfactoren (Kang et al., 2017), het kan de ouder-kindrelatie verbeteren (Donovan et al., 2016) en het is tevens belangrijk voor een goede verwerking van de scheiding (Spruijt 2005). Echter kan disclosure ook zorgen voor meer emotionele stress en probleemgedrag bij adolescenten. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren wanneer ouders negatief communiceren met de adolescent over de andere ouder (Kang et al., 2017).

In eerdere onderzoeken is te zien dat de definitie van disclosure vaak de inhoud van disclosure betreft, terwijl het ook relevant is om te onderzoeken of disclosure überhaupt plaatsvindt tussen ouder(s) en adolescent. Zo blijkt bijvoorbeeld uit een onderzoek dat slechts 50% van de gezinnen over de scheiding praat, terwijl juist is aangetoond dat het praten met kinderen over de scheiding een positief effect heeft op de relatie tussen vooral vader en kind (Weber, Karle & Klosinski, 2004). Ook kan de mate van disclosure verschillen voor vaders en moeders en zoons en dochters. Uit de literatuur blijkt namelijk dat adolescente meisjes en jongens, maar vooral meisjes, meer disclosure ervaren met moeders dan met vaders (Smetana et al., 2006; Silverberg Koerner et al., 2004).

Huidig onderzoek

Concluderend, uit de literatuur blijkt dat adolescenten na een ouderlijke scheiding meer probleemgedrag vertonen (Cavanagh, & Huston, 2006; Carlson, & Corcoran, 2004), waarbij verschillen worden gevonden tussen jongens en meisjes (o.a. Fagan, & Rector, 2000; Van der Valk et al, 2005). Desondanks zijn deze gevonden verschillen in de

literatuur niet consistent, waardoor het relevant is om hier in huidig onderzoek aandacht aan te besteden. Naast het geslacht van de adolescent, blijkt dat ook familieprocessen, zoals ouder-kind relaties, een mogelijke verklaring kunnen bieden voor het probleemgedrag van adolescenten na scheiding van hun ouders. Problemen in het oudersysteem of de ouder-kind relatie dienen eerst te worden bekeken en aangepakt, wil het probleemgedrag bij adolescenten ook verbeteren (Cox & Paley, 2003). Dit systeemperspectief zou daarom kunnen bijdragen aan een verdere verdieping in het verband tussen ouder-kind relaties en het probleemgedrag van adolescenten.

De huidige onderzoeksvraag luidt: *'Is er een verband tussen de warmte en disclosure in de ouder-kind relatie en probleemgedrag van adolescenten na scheiding, en verschilt dit voor jongens en meisjes?'.* Op basis van de literatuur wordt verwacht dat meisjes een hogere mate van internaliserend probleemgedrag laten zien en jongens een hogere mate van externaliserend probleemgedrag. Daarnaast wordt verwacht dat de mate van disclosure en warmte van vader en moeder verband houden met een lagere mate van probleemgedrag bij adolescenten. Ook wordt verwacht dat adolescenten meer disclosure en warmte ervaren met moeders dan met vaders, waarbij verwacht wordt dat dit vooral voor meisjes het geval zal zijn.

Methode

Procedure

Dit onderzoek maakt gebruik van data uit het onderzoeksproject 'Waar hoor ik thuis', een lopend longitudinaal onderzoek waarvan inmiddels één meetronde is uitgevoerd. De data werden verzameld door middel van online vragenlijsten voor adolescenten. De oproepen aan gescheiden gezinnen om deel te nemen aan het onderzoek werden geplaatst op de website van de Universiteit Utrecht en verspreid via maatschappelijke partners, scholen, social media en via de sneeuwbal methode. Voorafgaand aan het afnemen van de data werd aan alle participanten en hun ouders gevraagd om een online toestemmingsverklaring in te vullen. Het invullen van de vragenlijst duurde maximaal een uur, waarbij deelname geheel vrijwillig en anoniem was. Daarnaast konden participanten op elk moment stoppen met het onderzoek en was er ruimte voor vragen en eventuele klachten. Ook kregen de respondenten bij elk meetmoment waaraan zij deelnamen een cadeaubon van €10,-. Dit onderzoek is getoetst en goedgekeurd door de Toetsingscommissie van de faculteit Sociale Wetenschappen (FETC-FSW).

Participanten

Huidig onderzoek keek naar adolescenten uit gescheiden gezinnen, woonachtig in Nederland. Dit onderzoek maakte gebruik van een steekproef van adolescenten in de leeftijd van 11 tot 19 jaar ($M = 14.34$, $SD = 1.88$), waaronder 115 meisjes (61.2%) en 73 jongens (38.8%). De adolescenten hadden verschillende geloofsovertuigingen

(waarvan 77.1% niet gelovig, 9.6% protestants, 6.9% rooms-katholiek, 1.6% islamitisch en 4.8% overig), etniciteiten (waarvan 95% zich identificeert als Nederlands) en opleidingsniveaus (waarvan 33% VWO, 21.8% Havo, 9.6% VMBO-TL, 7.4% VMBO-kader/gemengd, 28.2% overig). De gemiddelde leeftijd van de kinderen tijdens de scheiding van hun ouders was 7.5 jaar ($M = 7.49$, $SD = 4.06$). Bij 71.3% van de adolescenten waren de ouders voorheen getrouwd en bij 26.1% van de adolescenten waren de ouders samenwonend voordat ze uit elkaar gingen. Met betrekking tot de woonsituatie bleek dat 62.8% afwisselend bij vader en moeder woonde. 23.4% van de adolescenten woonde bij hun moeder, maar heeft regelmatig contact met vader. Slechts 3.2% van de kinderen woonde bij de vader, waarbij soms contact is met moeder. Bij 6.4% van de kinderen was er geen contact met vader en woonde het kind bij moeder.

Meetinstrumenten

Probleemgedrag

Deze variabele werd gemeten door middel van de Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), een korte screeningslijst die psychische problematiek en vaardigheden bij kinderen en adolescenten meet (Goodman, 1997). Adolescenten konden kiezen uit de antwoordopties: niet waar (=1), beetje waar (=2) of zeker waar (=3).

Internaliserende problemen. Deze problemen werden gemeten met de schalen: 'emotionele symptomen' en 'relatieproblemen met leeftijdsgenoten'. Deze bestaan uit tien items zoals 'Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen' en 'Ik ben voor heel veel dingen bang, ik ben snel angstig'. Alle items werden in deze schaal samengenomen tot een gemiddelde score met een voldoende betrouwbaarheid ($\alpha = 0.65$), waarbij een hogere score duidt op meer internaliserende problemen.

Externaliserende problemen. Deze problemen werden gemeten met de schalen: 'conduct problemen' en 'hyperactiviteit/onoplettendheid'. Deze bestaan uit items zoals 'Ik ben rusteloos, ik kan niet lang stilzitten' en 'Ik vecht vaak. Het lukt mij andere mensen te laten doen wat ik wil'. Ook deze schaal bevat in totaal tien verschillende items, met een voldoende betrouwbaarheid ($\alpha = .73$). Alle items werden in deze schaal samengenomen tot een gemiddelde score, waarbij een hogere score meer externaliserende problemen aangeeft.

Disclosure

Om disclosure te kunnen meten is een selectie van vragen gebruikt uit de vragenlijst 'Maternal disclosure patterns to daughter following divorce' uit Luedemann (2002) en Luedemann et al. (2006). Door middel van drie items over moeder en drie items over vader, werd gemeten in hoeverre ouders met hun kinderen praten over de scheiding. Allereerst werd er een vraag gesteld over de frequentie van disclosure: 'Hoe vaak praat je met je moeder over de scheiding?'. Vervolgens werden er twee vragen gesteld over de ervaring ervan: 'Wanneer jullie het over de scheiding hebben, hoe denk

je dat je moeder zich daarbij voelt? Kies een cijfer' en 'Hoe erg voel jij je op je gemak wanneer je met je moeder over de scheiding praat? Kies een cijfer'. Deze drie vragen werden ook gesteld met betrekking tot vaders. De adolescenten kunnen een cijfer kiezen van 1 tot 5, waarbij 1 'helemaal niet vaak' betekent, en 5 'heel vaak' betekent. De items worden samengenomen tot een gemiddelde score, waarbij een hogere score op deze schaal een hogere mate van disclosure tussen adolescent en ouder(s) betekent.

Warmte

Om ouderlijke warmte te meten is gebruik gemaakt van de subschaal 'warmte' uit de Co-parenting Behavior Questionnaire (CBQ). Deze is apart gemeten voor vaders en moeders (Schum & Stolberg, 2007). Ouderlijke warmte werd via zeven items per ouder gemeten, bijvoorbeeld met de items: 'Mijn vader/moeder geeft mij complimenten als ik thuis of op school iets goeds doe' en 'Ik voel dat mijn vader/moeder om mij geeft'. Hierbij kunnen de adolescenten kiezen uit antwoordcategorieën 1 t/m 5, waarbij 1 'nooit/bijna nooit' betekent en 5 'bijna altijd/heel vaak'. Een gemiddeld hogere score op de items geeft een hogere mate van warmte tussen adolescent en ouder(s) aan. De betrouwbaarheid voor beide schalen is hoog (voor moeders $\alpha = 0.87$ en vaders $\alpha = 0.92$).

Analyse

Huidig onderzoek bevatte twee onafhankelijke variabelen, namelijk 'disclosure' en 'warmte'. Hierbij werd apart gekeken naar de rapportage over vaders en moeders. Ook werd getoetst of sekse een modererende rol speelt in de relatie tussen disclosure, warmte en probleemgedrag. Allereerst werd gekeken naar de beschrijvende statistieken van alle variabelen en de onderlinge correlaties. Vervolgens werden de analyses uitgevoerd in IBM SPSS Statistics 26, door middel van een T-toets en een multiële regressieanalyse met een interactie-effect. De deelvraag: '*Verschilt de mate van internaliserend- en externaliserend probleemgedrag tussen jongens en meisjes?*' werd geanalyseerd met een T-toets. Daarna werden multiële regressieanalyses uitgevoerd, waarbij eerst het hoofdeffect van warmte en disclosure op probleemgedrag werd gemeten en vervolgens het hoofdeffect van sekse op beide probleemgedragingen. Tenslotte werden regressies uitgevoerd waarbij interactietermen met sekse werden meegenomen, sekse werd hier meegenomen als dummy variabele. In deze modellen werd afzonderlijk gekeken naar de verschillen tussen ouders op ouderlijke warmte en disclosure (X1, X2) en internaliserend en externaliserend probleemgedrag (Y1, Y2).

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In tabel 1 staan de beschrijvende statistieken van de door adolescenten ervaren internaliserende problemen, externaliserende problemen en warmte en disclosure in de ouder-kind relatie. Uit de tabel lijken jongens meer disclosure met vader te ervaren,

terwijl meisjes dit meer lijken te ervaren met moeder. Daarnaast lijkt warmte door jongens en meisjes meer ervaren te worden met moeder dan met vader.

Voor de mogelijke sekseverschillen in de ouder-kind relatie werden onafhankelijke T-testen uitgevoerd. Voor warmte van moeder bleek dat deze niet significant verschilt voor jongens en meisjes, $t(176) = -.15, p = .649$. Dit bleek ook het geval te zijn bij warmte van vader, $t(164) = .46, p = .830$. Ook voor disclosure met moeder bleek significant geen verschil aanwezig tussen jongens en meisjes, $t(121) = -2.10, p = .280$, en voor disclosure met vader idem, $t(69) = -.32, p = .160$. Vervolgens is voor probleemgedrag een T-test uitgevoerd, waaruit bleek dat internaliserende problemen significant verschillen voor jongens en meisjes, $t(167) = -3.20, p = .021$. Meisjes ervaren significant meer internaliserende problemen dan jongens. Voor externaliserende problemen gold dat deze niet significant verschillen voor jongens en meisjes, $t(184) = -.32, p = .747$.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van de variabelen

	Jongens			Meisjes			Totaal		
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Internaliserende problemen SDQ	72	1.38	.26	114	1.51	.31	186	1.46	.30
Externaliserende problemen SDQ	72	1.63	.33	114	1.64	.33	186	1.64	.33
Warmte moeder	70	4.42	.58	108	4.43	.57	178	4.43	.57
Warmte vader	65	4.11	.85	101	4.05	.81	166	4.07	.82
Disclosure moeder	42	2.92	.61	81	3.18	.68	123	3.09	.66
Disclosure vader	26	3.03	.54	45	2.98	.65	71	3.00	.61

Regressieanalyse

Het verband tussen aspecten van de ouder-kind relatie, namelijk warmte en disclosure, en probleemgedrag is onderzocht door middel van een multiële regressieanalyse. De resultaten van deze analyses zullen hieronder besproken worden. De uitkomsten hiervan zijn te vinden in tabellen 2 t/m 5, onder 'model 1'. Om het hoofdeffect van sekse op internaliserend probleemgedrag en externaliserend probleemgedrag in kaart te brengen is sekse als dummy variabele meegenomen in de regressieanalyses, met jongens als referentiegroep (= 0). De uitkomsten van deze analyses zijn te vinden in tabellen 2 t/m 5, onder 'model 2'. Om te bepalen of er sprake is van een interactie effect tussen de ouder-kind relatie en sekse, zijn er vier interactietermen aangemaakt: *warmte moeder x sekse*, *disclosure moeder x sekse*,

warmte vader x sekse en disclosure vader x sekse. De uitkomsten van de analyses zijn te zien in tabellen 2 t/m 5, onder 'model 3'.

Assumpties

Een aantal assumpties zijn gecontroleerd voordat de resultaten geanalyseerd konden worden. Uit de histogram en puntenwolk is gebleken dat er voldaan werd aan de assumptie van normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit van de residuen. Ook is er gekeken naar de QQ plots, waaruit bleek dat de variabelen normaal verdeeld zijn. Daarnaast werden er geen univariate of multivariate uitschieters gevonden: de minimum en maximum waarden van de Standardized residuals, Mahalanobis distance en Cook's distance vielen binnen de grenswaarden. Ook was er geen sprake van multicollineariteit. Zowel de VIF-waarden als de Tolerance-waarden vielen binnen de grenswaarden.

Internaliserend probleemgedrag

Vader

Allereerst is in verschillende regressies gekeken naar disclosure met beide ouders op internaliserend probleemgedrag. Hieruit bleek dat de predictor disclosure met vader significant gerelateerd is aan internaliserend probleemgedrag, $F(1.69) = 7.36$, $R^2 = .10$, $Adj. R^2 = .08$, $p = .008$. Een hogere mate van disclosure met vader gaat gepaard met een lagere mate van internaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Wanneer sekse werd toegevoegd aan de relatie tussen disclosure met vader en internaliserende problemen bleek sekse geen significante predictor te zijn, $F(2.68) = 5.09$, $R^2 = .13$, $Adj. R^2 = .11$, $p = .009$. Het interactie-effect *disclosure vader x sekse* liet daarnaast ook geen significant effect zien, $F(3.67) = 3.71$, $R^2 = .14$, $Adj. R^2 = .10$, $p = .016$.

Vervolgens werd in verschillende regressies gekeken naar warmte van beide ouders op internaliserend probleemgedrag. Warmte van vader is significant gerelateerd aan internaliserende problemen, $F(1.164) = 5.99$, $R^2 = .04$, $Adj. R^2 = .03$, $p = .015$, wat betekent dat een hogere mate van warmte van vader gepaard gaat met een lagere mate van internaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Wanneer sekse werd toegevoegd aan de relatie tussen warmte van vader en internaliserende problemen bleek sekse een significante predictor te zijn, $F(2.163) = 7.65$, $R^2 = .09$, $Adj. R^2 = .08$, $p = .001$, wat laat zien dat er alleen een effect is voor meisjes. Het interactie-effect *warmte vader x sekse* liet geen significant effect zien, $F(3.162) = 5.10$, $R^2 = .09$, $Adj. R^2 = .07$, $p = .002$.

Moeder

De predictor disclosure met moeder bleek niet significant gerelateerd te zijn aan internaliserend probleemgedrag, $F(1.121) = 3.10$, $R^2 = .03$, $Adj. R^2 = .02$, $p = .081$. Daarentegen bleek sekse een significante predictor te zijn voor de relatie tussen disclosure met moeder en internaliserende problemen, $F(2.120) = 7.61$, $R^2 = .11$, $Adj. R^2 = .10$, $p = .001$. Dit laat zien dat er een effect is voor meisjes en niet voor jongens.

Verder gaf de interactieterm *disclosure moeder x sekse* op internaliserend probleemgedrag geen significant effect, $F(3.119) = 5.24$, $R^2 = .12$, $Adj. R^2 = .094$, $p = .002$.

De predictor warmte van moeder gaf een significant effect op internaliserend probleemgedrag, $F(1.176) = 7.92$, $R^2 = .04$, $Adj. R^2 = .04$, $p = .005$. Wat betekent dat een hogere mate van warmte gepaard gaat met een lagere mate van internaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Daarnaast bleek sekse een significante predictor voor de relatie tussen warmte van moeder en internaliserend probleemgedrag, $F(2.175) = 9.57$, $R^2 = .10$, $Adj. R^2 = .09$, $p = .000$. Dit laat zien dat er een effect is voor meisjes, maar niet voor jongens. Voor *warmte moeder x sekse* op internaliserend probleemgedrag is echter geen significant interactie effect gevonden, $F(3.174) = 7.05$, $R^2 = .11$, $Adj. R^2 = .09$, $p = .000$.

Concluderend

Op basis van de gegevens kan worden geconcludeerd dat disclosure en warmte van vader en ook warmte van moeder, significant gerelateerd zijn aan internaliserende problemen van adolescenten. Deze relaties zijn allemaal negatief, wat betekent dat een hogere mate van warmte of disclosure gepaard gaat met een lagere mate van internaliserende problemen. Bij het toevoegen van de variabele sekse bleek dat warmte van vader, disclosure met moeder en warmte van moeder significant samenhangen met internaliserende problematiek. Er bestaat tussen deze variabelen wel een effect voor meisjes, maar niet voor jongens. Er zijn geen significante interactie-effecten gevonden op internaliserend probleemgedrag als uitkomstmaat.

Externaliserend probleemgedrag

Vader

Voor het effect van disclosure met vader op externaliserend probleemgedrag werd geen significant effect gevonden, $F(1.69) = 1.77$, $R^2 = .03$, $Adj. R^2 = .01$, $p = .188$. Wanneer de variabele sekse werd toegevoegd aan de relatie tussen disclosure met vader en externaliserende problemen bleek sekse geen significante predictor, $F(2.68) = .91$, $R^2 = .03$, $Adj. R^2 = -.00$, $p = .407$. De interactieterm *disclosure vader x sekse* op externaliserend probleemgedrag liet daarnaast ook geen significant interactie effect zien, $F(3.67) = .616$, $R^2 = .03$, $Adj. R^2 = -.02$, $p = .607$.

Daarentegen werd voor warmte van vader wel een significant effect gevonden, $F(1.164) = 7.13$, $R^2 = .04$, $Adj. R^2 = .04$, $p = .008$. Een hogere mate van warmte van vader gaat gepaard met minder externaliserend probleemgedrag. Toch werden er geen significante effecten gevonden na toevoeging van sekse aan de relatie tussen de warmte van vader en externaliserend probleemgedrag $F(2.163) = 3.56$, $R^2 = .03$, $Adj. R^2 = .04$, $p = .030$. Daarnaast werd ook voor *warmte vader x sekse* geen interactie-effect gevonden, $F(3.162) = 2.41$, $R^2 = .04$, $Adj. R^2 = .03$, $p = .069$.

Moeder

Voor disclosure met moeder werd een significant effect gevonden op externaliserende problemen, $F(1.121) = 5.97$, $R^2 = .05$, $Adj. R^2 = .04$, $p = .016$. Een hogere mate van disclosure met moeder gaat gepaard met een lagere mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Bij het toevoegen van sekse als variabele aan de relatie tussen disclosure met moeder en externaliserende problemen werd geen significant effect gevonden, $F(2.120) = 2.96$, $R^2 = .05$, $Adj. R^2 = .03$, $p = .056$. De interactieterm *disclosure moeder x sekse* op externaliserend probleemgedrag liet ook geen significant interactie effect zien, $F(3.119) = 2.48$, $R^2 = .06$, $Adj. R^2 = .04$, $p = .065$.

De warmte van moeder is significant gerelateerd aan externaliserende factoren $F(1.176) = 10.51$, $R^2 = .06$, $Adj. R^2 = .05$, $p = .001$. Een hogere mate van warmte van moeder gaat gepaard met een lagere mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Echter werden er geen significante effecten gevonden na toevoeging van sekse aan de relatie tussen de warmte van moeder en externaliserend probleemgedrag $F(2.175) = 5.37$, $R^2 = .06$, $Adj. R^2 = .05$, $p = .605$. Desalniettemin bleek de interactieterm *warmte moeder x sekse* op externaliserende problemen wel significant, $F(3.174) = 6.67$, $R^2 = .103$, $Adj. R^2 = .09$, $p = .000$. Dit betekent dat het effect van warmte sterker is voor meisjes dan voor jongens.

Concluderend

De warmte van vader, warmte van moeder en disclosure met moeder zijn significant gerelateerd aan externaliserende problemen bij adolescenten. Voor sekse in combinatie met de andere onafhankelijke variabelen is geen significant verband met externaliserend probleemgedrag gevonden. Voor de interactietermen geldt dat alleen de interactieterm *warmte moeder x sekse* een significante relatie had met externaliserende problemen. Dit betekent dat het effect van warmte van moeder op externaliserend probleemgedrag afhangt van het geslacht van de adolescent. In dit geval blijkt het effect sterker te zijn voor meisjes.

Tabel 2

Multipole Regressieanalyse met de Predictoren voor Vader: Disclosure, Warmte, Sekse, Interactietermen op de Afhankelijke Variabele Internaliserend Probleemgedrag.

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Model 1					.008*
Intercept	1.85	.15		12.08	.000*
Disclosure Vader	-.14	.05	-.31	-2.71	.008*
Model 2					.108
Intercept	1.78	.16		11.26	.000*
Disclosure vader	-.13	.05	-.303	-2.68	.009*

DE EFFECTEN VAN DE OUDER-KIND RELATIE OP PROBLEEMGEDRAG NA SCHEIDING

Sekse	.10	.06	.18	1.63	.108
Model 3					.336
Intercept	1.55	.29		5.43	.000*
Disclosure vader	-.06	.09	-.13	-.61	.542
Sekse	.42	.34	.77	1.25	.215
Disclosure vader x sekse	-.11	.11	-.62	-.97	.336
<hr/>					
Model 1					.015*
Intercept	1.71	.11		15.21	.000*
Warmte Vader	-.07	.03	-.19	-2.45	.015*
<hr/>					
Model 2					.003*
Intercept	1.62	.11		14.17	.000*
Warmte vader	-.06	.03	-.18	-2.40	.018*
Sekse	.13	.05	.26	3.00	.003*
<hr/>					
Model 3					.796
Intercept	1.59	.17		9.12	.000*
Warmte vader	-.06	.04	-.16	-1.33	.185
Sekse	.19	.23	.32	.85	.397
Warmte vader x sekse	-.01	.05	-.10	-.26	.796

Noot. Sekse is een dummy met 0 = jongens, 1 = meisjes.

* $p < .05$.

Tabel 3

Multipelle Regressieanalyse met de Predictoren voor Moeder: Disclosure, Warmte, Sekse en Interactietermen op de Afhankelijke Variabele Internaliserend probleemgedrag.

	B	SE	β	t	p
<hr/>					
Model 1					.081
Intercept	1.70	.12		13.79	.000*
Disclosure moeder	-.07	.04	-.16	-1.76	.081
<hr/>					
Model 2					.001*
Intercept	1.65	.12		13.94	.000*
Disclosure moeder	-.09	0.4	-.21	-2.45	.016*
Sekse	.18	.05	.30	3.44	.001*
					.000*
<hr/>					
Model 3					.459
Intercept	1.78	.21		8.49	.000*
Disclosure moeder	-.14	.07	-.32	-1.95	.054
Sekse	-.01	.26	-.01	-.02	.986
Disclosure moeder x sekse	.06	.08	.35	.74	.459
<hr/>					
Model 1					.005*
Intercept	1.95	.18		11.13	.000*
Warmte moeder	-.11	.04	-.21	-2.8	.005*

DE EFFECTEN VAN DE OUDER-KIND RELATIE OP PROBLEEMGEDRAG NA SCHEIDING

Model 2					.001*
Intercept	1.87	.17		10.84	.000*
Warmte moeder	-.11	.04	-.21	-2.93	.004*
Sekse	.15	.05	.24	3.28	.001*
Model 3					.168
Intercept	1.59	.27		5.95	.000
Warmte moeder	-.05	.06	-.09	-.81	.422
Sekse	.62	.35	1.00	1.80	.074
Warmte moeder x sekse	-.11	.08	-.78	-1.38	.168

Noot. Sekse is een dummy met 0 = jongens, 1 = meisjes.

* $p < .05$.

Tabel 4

Multipole Regressieanalyse met de Predictoren voor Vader: Disclosure, Warmte, Sekse en interactietermen op de Afhankelijke Variabele Externaliserend Probleemgedrag.

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Model 1					.188
Intercept	1.35	.18		7.43	.000*
Disclosure Vader	.08	.06	.16	1.33	.188
Model 2					.783
Intercept	1.36	.19		7.15	.000*
Disclosure vader	.08	.06	.16	1.31	.195
Sekse	-.02	.08	-.03	-.28	.783
Model 3					.820
Intercept	1.30	.35		3.74	.000*
Disclosure vader	.10	.11	.20	.89	.378
Sekse	.07	.41	.11	.18	.862
Disclosure vader x sekse	-.03	.13	-.16	-.23	.820
Model 1					.008*
Intercept	1.96	.13		15.47	.000*
Warmte Vader	-.08	.03	-.20	-2.67	.008*
Model 2					.867
Intercept	1.96	.13		14.80	.000*
Warmte vader	-.08	.03	-.20	-2.65	.009*
Sekse	.01	.05	.01	.17	.867
Model 3					.701
Intercept	1.90	.20		9.44	.000*
Warmte vader	-.07	.05	-.17	-1.40	.163
Sekse	.11	.26	.16	.41	.683
Warmte vader x sekse	-.02	.06	-.15	-.38	.701

Noot. Sekse is een dummy met 0 = jongens, 1 = meisjes.

* $p < .05$.

Tabel 5

Multipele Regressieanalyse met de Predictoren voor Moeder: Disclosure, Warmte, Sekse en Interactietermen op de Afhankelijke Variabele Externaliserend probleemgedrag.

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Model 1					
Intercept	1.97	.14		14.27	.000*
Disclosure moeder	-.11	.04	-.22	-2.44	.016*
Model 2					
Intercept	1.97	.14		14.13	.000*
Disclosure moeder	-.11	.05	-.22	-2.38	.019*
Sekse	-.003	.06	-.01	-.05	.957
Model 3					
Intercept	1.73	.25		7.02	.000*
Disclosure moeder	-.02	.08	-.04	-.26	.793
Sekse	.36	.30	.52	1.18	.239
Disclosure moeder x sekse	-.12	.10	-.59	1.22	.225
Model 1					
Intercept	2.25	.19		11.83	.000*
Warmte moeder	-.14	.04	-.24	-3.24	.001*
Model 2					
Intercept	2.23	.19		11.60	.000*
Warmte moeder	-.14	.04	-.24	-3.24	.001*
Sekse	.03	.05	.04	.52	.605
Model 3					
Intercept	1.57	.29		5.38	.000*
Warmte moeder	.01	.07	.02	.18	.861
Sekse	1.14	.38	1.68	3.01	.003*
Warmte moeder x sekse	-.25	.09	-1.68	-2.97	.003*

Noot. Sekse is een dummy met 0 = jongens, 1 = meisjes.

* $p < .05$.

Conclusie en discussie

Het doel van huidig onderzoek was om te onderzoeken of er een verband is tussen disclosure en warmte in de ouder-kind relatie en het probleemgedrag van adolescenten na scheiding. Wetenschappelijk onderzoek laat consequent zien dat adolescenten van gescheiden ouders meer internaliserend en externaliserend probleemgedrag vertonen dan adolescenten uit intacte gezinnen (Cavanagh & Huston, 2006; Van der Valk et al., 2005; Spruijt, 2005). Vanuit het familie-systeemperspectief en op basis van eerdere studies (Sandler et al., 2008; Sobolewski & Amato, 2007) werd daarom verwacht dat de negatieve effecten die scheiding heeft op de ouder-kind relatie een verband zouden kunnen hebben met het ontwikkelen van probleemgedrag bij adolescenten. Daarnaast werd verwacht dat een mogelijk verschil in de mate van probleemgedrag bij adolescenten deels kon worden toegeschreven aan het geslacht van

de adolescent (Hetherington, 1979). Hierdoor is in deze studie gekozen om ook het verschil tussen jongens en meisjes in probleemgedrag mee te nemen in het onderzoek. Om het verband te onderzoeken zijn drie deelvragen beantwoord: (1) *Verschildt de mate van internaliserend en externaliserend probleemgedrag tussen jongens en meisjes?*, (2) *Wat is de relatie tussen de ouder-kind relatie en probleemgedrag, en het effect van sekse?*, (3) *Is er sprake van een interactie-effect tussen sekse en de ouder-kind relatie op probleemgedrag?*

Ten eerste werd op basis van eerdere literatuur (Van der Valk et al., 2005; Robbers et al., 2012; Van der Ende, & Verhulst, 2005) verwacht dat meisjes een hogere mate van internaliserend probleemgedrag vertonen en jongens een hogere mate van externaliserend probleemgedrag. Uit de T-test bleek dat meisjes inderdaad een hogere mate van internaliserend probleemgedrag laten zien dan jongens. Externaliserend probleemgedrag verschilt echter niet tussen jongens en meisjes, waardoor onze hypothese echter deels kan worden aangenomen. In de huidige literatuur komen verschillende resultaten naar voren, maar de meeste onderzoeken geven aan dat meisjes vaak meer internaliserend- en jongens meer externaliserend probleemgedrag laten zien (Spruijt & Duinman, 2005; Martinex & Forgatch, 2002; Fung, 2021). Er kan dan ook geconcludeerd worden dat er na dit onderzoek alsnog weinig overeenstemming is binnen studies naar probleemgedrag en sekseverschillen. Een verklaring voor de huidige bevindingen, in tegenstelling tot de literatuur, kan zijn dat in dit onderzoek geen alternatieve risico- of beschermende factoren zijn betrokken in het onderzoek, waaronder bijvoorbeeld het temperament of zelfregulatie van de adolescent en eventuele ouderlijke conflicten of de woonsituatie van het gescheiden gezin (Nelson et al., 2007). Deze factoren zouden een bijdrage kunnen leveren aan het wel of niet ontwikkelen van probleemgedrag (Rogers, 2004; Calkins et al., 2019), waardoor de resultaten dan mogelijk anders hadden uitgepakt. Ook de sekseverhoudingen in de steekproef zouden een verklaring kunnen zijn voor het niet gevonden verschil (Royall, 2012). Jongens zijn in huidig onderzoek namelijk ondergerepresenteerd.

Ook is gekeken of de ervaren ouderlijke warmte en disclosure verschilt voor jongens en meisjes. De hypothese op basis van de literatuur (Smetana et al., 2016) was dat meisjes meer ouderlijke warmte en disclosure zouden ervaren dan jongens en dat warmte en disclosure meer ervaren zou worden bij moeder dan bij vader. Echter zijn er geen significante resultaten gevonden. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de verhouding meisjes-jongens in deze sample invloed heeft gehad op deze resultaten, aangezien jongens minder gerepresenteerd waren binnen dit onderzoek (Royall, 2012).

Ten tweede, de ouder-kind relatie beïnvloedt het probleemgedrag en welzijn van adolescenten en warmte en disclosure spelen een belangrijke rol in deze ouder-kind relatie (Pinquart, 2017; Van der Valk et al., 2005; Kang et al., 2017). Hierdoor werd

verwacht dat een hogere mate van warmte en disclosure gepaard gaat met een significant lagere mate van probleemgedrag. Onze bevindingen sluiten hier grotendeels op aan. Er is namelijk gebleken dat een hogere mate van disclosure en warmte van vader en van moeder meestal gepaard gaat met minder internaliserend probleemgedrag. Daarnaast werd gevonden dat een hogere mate van disclosure en warmte van moeder en warmte van vader gepaard gaat met minder externaliserend probleemgedrag. Vaak zijn positieve aspecten in de ouder-kind relatie gerelateerd aan minder problemen in het functioneren van adolescenten. De ouder-kind relatie is dan een beschermende factor in de problematiek na scheiding (Leon, 2003; Rogers, 2004). De relatie tussen disclosure met vader en externaliserend probleemgedrag en de relatie tussen disclosure met moeder en internaliserend probleemgedrag bleek echter niet significant. De resultaten met betrekking tot disclosure dienen met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden vanwege de lage betrouwbaarheid van het meetinstrument.

Tenslotte, voor de interactietermen is slechts één significante term gevonden in huidig onderzoek, namelijk de interactieterm *warmte moeder x sekse* op externaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat er sprake is van een gezamenlijk effect van warmte en sekse op externaliserend gedrag en dat dit effect minder sterk is voor jongens dan voor meisjes. Voor de overige interactietermen blijkt dat er geen gezamenlijk effect is tussen de onafhankelijke variabelen en sekse. Deze bevindingen sluiten niet aan op onze hypothese, waarbij werd verwacht dat er sprake zou zijn van gezamenlijke effecten tussen warmte, disclosure en sekse op probleemgedrag. Ook hier zou een verklaring kunnen zijn dat de steekproefverhouding kan zorgen voor niet-significante effecten voor jongens (Royall, 2012) en dat alternatieve risico- en beschermende factoren niet geïncorporeerd zijn in dit onderzoek (Nelson et al., 2007).

Samenvattend, uit huidig onderzoek blijkt dat internaliserende problematiek na scheiding significant meer voorkomt bij meisjes dan bij jongens. Echter was dit verschil niet aanwezig voor externaliserende problemen. Daarnaast gaat een hogere mate van warmte en disclosure met vader en moeder in de meeste gevallen gepaard met verminderd internaliserend- en externaliserend probleemgedrag. De ouder-kind relatie blijkt hierdoor een beschermende factor te zijn tegen problematiek na scheiding. Het toevoegen van sekse heeft in huidig onderzoek uitsluitend effect voor meisjes op internaliserend probleemgedrag. De significante interactieterm laat zien dat er een gezamenlijk verband is tussen warmte van moeder en sekse op externaliserend probleemgedrag, wat betekent dat dit verband sterker geldt voor meisjes dan voor jongens.

Limitaties en praktijk

Er zijn een aantal sterke punten aan dit onderzoek toe te wijzen, ten eerste de gebruikte instrumenten voor probleemgedrag en warmte. Deze worden door de

Cronbach's Alfa als zeer betrouwbaar beoordeeld, waardoor de data ook als betrouwbaar kunnen worden beschouwd. Daarnaast zijn voor huidig onderzoek meerdere regressie-analyses uitgevoerd, waardoor er veel verschillende verbanden tussen warmte en disclosure zijn onderzocht. Hierdoor zijn alle mogelijke combinaties meegenomen en inzichtelijk gemaakt. Ook zijn de analyses als controle uitgevoerd met een gesplitste variabele voor disclosure (ervaring en frequentie) om de betrouwbaarheid mogelijk te verhogen. Hiermee wordt aangetoond dat er acties zijn ondernomen om de betrouwbaarheid te verhogen. Echter lieten de analyses met de gesplitste variabele disclosure weinig (significante) verschillen zien, daarom is ervoor gekozen om de originele variabele te gebruiken. Een ander sterk punt betreft het gebruik van zelfrapportage vragenlijsten. Deze lijsten stellen de persoon in kwestie zelf in staat om persoonlijke informatie uit te brengen en zijn bewezen op hun effectiviteit (Robins et al., 2009). Hierdoor is de verkregen informatie valide te noemen.

Naast sterke punten zijn er ook een aantal beperkingen te benoemen. Eén daarvan is de lage betrouwbaarheid van het meetinstrument voor disclosure in de ouder-kind relatie. Bij het beoordelen van de Cronbach's Alfa bleek dat de frequentie en de ervaring van disclosure niet zoveel samenhang hebben als gedacht. Hierdoor viel de Cronbach's Alfa laag uit, wat maakt dat de resultaten omtrent disclosure uit huidig onderzoek niet geheel betrouwbaar zijn. Daarnaast blijkt uit huidig onderzoek geen significant verschil tussen meisjes en jongens en de mate van externaliserend probleemgedrag. Dit verschil komt echter in de literatuur wel veel naar voren. Een mogelijke verklaring voor het niet gevonden verschil in huidig onderzoek kan ook te maken hebben met de steekproefverhouding, aangezien deze voornamelijk uit meisjes bestond. Hierdoor werd het moeilijker om een significant verschil te vinden voor jongens. Verder is in huidig onderzoek niet gekeken naar andere relevante factoren in de situatie rond scheiding, zoals bijvoorbeeld de leeftijd van de kinderen ten tijde van de scheiding. Het meenemen van andere factoren had een verschil kunnen maken in de uitkomsten van deze studie. Het belang van timing werd namelijk al in eerder onderzoek benadrukt (Yu et al., 2010), omdat probleemgedrag bijvoorbeeld het hoogst is wanneer ouders scheiden in de basisschoolperiode van het kind (Lansford, 2009).

Wanneer er gekeken wordt naar de praktijk bestaan er weinig interventies die hun aanpak baseren op de ouder-kind relatie indien het gaat om probleemgedrag bij adolescenten na scheiding. Eén programma dat dit wel doet, en waarbij de erkenningscommissie eerste aanwijzingen ziet voor effectiviteit, is het Het Triple P programma, het 'Positief Pedagogisch Programma'. In dit programma wordt gekeken naar de oorzaken voor het probleemgedrag van de adolescent, zoals onder andere ouderlijke problemen en een gebrek aan warmte in de ouder-kind relatie (Nji, 2018). De tot nu toe ervaren effectiviteit van dit programma en de resultaten uit dit onderzoek

laten beide zien dat het in de praktijk belangrijk is om naar de kern van het probleemgedrag te kijken voor de behandeling van probleemgedrag. Een andere interventie die vooral gericht is op disclosure met ouders en kind is 'Kinderen uit de Knel' (KudK). In deze behandeling wordt onder andere gewerkt aan het verbeteren van de communicatie tussen de ouders. Tot nu toe heeft de ervaring laten zien dat deze interventie effectief is (NJi, 2020). Dit maakt dat communicatie binnen het gezin na scheiding erg belangrijk is voor de behandeling van het probleemgedrag. Echter vult huidig onderzoek daarbij aan dat ook de communicatie tussen ouders en kind belangrijk is voor een betere ouder-kind relatie en minder probleemgedrag.

Advies voor in de praktijk is dat professionals scheidingssituaties moeten bekijken vanuit een familiesysteem perspectief, waarbij niet alleen oog is voor het probleemgedrag van de adolescent met gescheiden ouders, maar ook voor de relatie tussen de adolescent en de ouders na de scheiding. Er wordt geadviseerd interventies te gebruiken die handvatten bieden voor de signalering van problemen in de ouder-kind relatie na scheiding en hoe hiermee dient te worden omgegaan. Daarnaast wordt geadviseerd om in het werkveld aandacht te hebben voor de resultaten waaruit blijkt dat meisjes gevoeliger zijn voor het ontwikkelen van internaliserend probleemgedrag na scheiding dan jongens. Om een beter inzicht te krijgen in het effect van de ouder-kind relatie na scheiding op het probleemgedrag bij adolescenten kan vervolgonderzoek zich richten op meerdere belangrijke aspecten die bijdragen aan het ontwikkelen van probleemgedrag. Ook kan vervolgonderzoek gebruik maken van een breder meetinstrument voor disclosure. Op deze manier kan men meer kennis opdoen over de gevolgen van scheiding en daarmee zorgen voor minder schadelijke effecten voor de kinderen en adolescenten uit gescheiden gezinnen.

Literatuurlijst

- Afifi, T. D., & McManus, T. (2010). Divorce Disclosures and Adolescents' Physical and Mental Health and Parental Relationship Quality. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(2), 83–107. <https://doi.org/10.1080/10502550903455141>
- Amato, P. R., & Cheadle, J. E. (2008). Parental divorce, marital conflict and children's behavior problems: A comparison of adopted and biological children. *Social Forces*, 86(3), 1139–1161. <https://doi.org/10.1353/sof.0.0025>
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269–1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Beckmeyer, J. J., Troilo, J., & Markham, M. S. (2020). Parental academic involvement and youth Well-Being in post-divorce families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 61(6), 443–462. <https://doi.org/10.1080/10502556.2020.1768491>
- Calkins, S. D., Dollar, J. M., & Wideman, L. (2019). Temperamental vulnerability to emotion dysregulation and risk for mental and physical health challenges. *Development and Psychopathology*, 31(3), 957–970. <https://doi.org/10.1017/s0954579419000415>
- Carlson, M. J., & Corcoran, M. E. (2001). Family structure and children's behavioral and cognitive outcomes. *Journal of Marriage and Family*, 63(3), 779–792. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00779.x>
- Cavanagh, S. E., & Huston, A. C. (2006). Family instability and children's early problem behavior. *Social Forces*, 85(1), 551–581. <https://doi.org/10.1353/sof.2006.0120>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020, december). Huwelijksontbindingen; door echtscheiding en door overlijden. <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/37425ned?dl=1429A>
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 193–196. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01259>
- Donovan, E. E., Thompson, C. M., LeFebvre, L., & Tollison, A. C. (2016). Emerging adult confidants' judgments of parental openness: Disclosure quality and post-disclosure relational closeness. *Communication Monographs*, 84(2), 179–199. <https://doi.org/10.1080/03637751.2015.1119867>
- Van der Ende, J., & Verhulst, F.C. (2005). Informant, gender and age differences in ratings of adolescent problem behavior. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 14(3), 117–126. <https://doi.org/10.1007/s00787-005-0438-y>
- Fagan, P. F., & Churchill, A. (2012). The effects of divorce on children. *Marri Research*, 1, 1-48. <http://marri.us/wp-content/uploads/The-Effects-of-Divorce-on-Children.pdf>
- Fagan, P.F., & Rector, R. (2000). The effects of divorce on america. *Heritage Foundation Reports*, 1373, 1. <https://advance-lexis->

com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:40KS-JXJ0-0026-H0TD-00000-00&context=1516831

- Fletcher, A.C., Steinberg, L., & Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescents problem behavior: Revisiting statting and kerr. *Child Development*, 75(3), 781-796. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00706.x>
- Fung, A.L.C. (2021). The significance of family structure in internalizing (anxious/depressed) and externalizing (aggressive/delinquent) problems among chinese adolescents. *Applied Research in Quality of Life*, 1. <https://doi.org/10.1007/s11482-021-09923-9>
- Hetherington, E. M. (1979). Divorce: A child's perspective. *American Psychologist*, 34(10), 851-858. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1037/0003-066X.34.10.851>
- Jarvis, J. A., Gibby, A. L., Dufur, M. J., & Pribesh, S. (2020). Family structure and child Well-Being in a non-western context: The role of Parent-Child relations and parental conflict in South Korea. *Population Research and Policy Review*, 39(3), 439-464. <https://doi.org/10.1007/s11113-020-09586-8>
- Jones, J.H., Call, T.A., Wolford, S.N., & McWey, L.M. (2021). Parental stress and child outcomes: the mediating role of family conflict. *Journal of Child and Family Studies*, 30(3), 746-756. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-01904-8>
- Kalmijn, M. (2013). Long-term effects of divorce on parent-child relationships: Within-family comparisons of fathers and mothers. *European Sociological Review*, 29(5), 888-898. <https://doi.org/10.1093/esr/jcs066>
- Kang, Y., Ganong, L., Chapman, A., Coleman, M., & Ko, K. (2017). Attitudes toward parental disclosures to children and adolescents by divorced and married parents. *Family Relations*, 66(5), 839-853. <https://doi.org/10.1111/fare.12278>
- Kenny, R., Dooley, B., & Fitzgerald, A. (2013). Interpersonal relationships and emotional distress in adolescence. *Journal of Adolescence*, 36(2), 351-360. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.12.005>
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140-152. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x>
- Leon, K. (2003). Risk and protective factors in young children's adjustment to parental divorce: A review of the research. *Family Relations*, 52(3), 258-270. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00258.x>
- Luedemann, M.B. (2002). An exploratory study of maternal disclosure patterns following divorce, mother-daughter relationships, and young adult daughters' attachment representations. Simon Fraser University. <http://dspace.library.uvic.ca:8080/handle/1828/564>

- Luedemann, M. B., Ehrenberg, M. F., & Hunter, M. A. (2006). Mothers' discussions with daughters following divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 46(1-2), 29-55. https://doi.org/10.1300/j087v46n01_03
- Malone, P. S., Lansford, J. E., Castellino, D. R., Berlin, L. J., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (2004). Divorce and child behavior problems: Applying latent change score models to life event data. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 11(3), 401-423. https://doi.org/10.1207/s15328007sem1103_6
- Martinez, C.R., & Forgatch, M.S. (2002). Adjusting to change: linking family structure transitions with parenting and boys' adjustment. *Journal of Family Psychology*, 16(2), 107-117. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.2.107>
- McManus, T. G., & Nussbaum, J. (2011). Ambiguous Divorce-Related Communication, Relational Closeness, Relational Satisfaction, and Communication Satisfaction. *Western Journal of Communication*, 75(5), 500-522. <https://doi.org/10.1080/10570314.2011.608407>
- Nelson, J. R., Stage, S., Duppong-Hurley, K., Synhorst, L., & Epstein, M. H. (2007). Risk factors predictive of the problem behavior of children at risk for emotional and behavioral disorders. *Exceptional Children*, 73(3), 367-379. <https://doi.org/10.1177/001440290707300306>
- NIP. (2006). Strength and Difficulties Questionnaire. Goodman. <https://www-cotandocumentatie-nl.proxy.library.uu.nl/beoordelingen/b/13412/strengths-and-difficulties-questionnaire/>
- NJi. (2018, December). *Triple P niveau 4/5*. <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Werkblad/uitgebreide-beschrijving-TripleP-4-en-5.pdf>
- NJi. (2020, September). *Interventie Kinderen uit de Knel*. <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Werkblad/Uitgebreide-beschrijving-Kinderen-uit-de-Knel.pdf>
- Park, S. Y., Lee, J., & Cheah, C. S. (2021). The long-term effects of perceived parental control and warmth on self-esteem and depressive symptoms among Asian American youth. *Children and Youth Services Review*, 126, 105999. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2021.105999>
- Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873-932. <https://doi.org/10.1037/dev0000295>
- Plunkett, S. W., Henry, C. S., Robinson, L. C., Behnke, A., & Falcon, P. C. (2007). Adolescent perceptions of parental behaviors, adolescent self-esteem, and adolescent depressed mood. *Journal of Child and Family Studies*, 16(6), 760-772. <https://doi.org/10.1007/s10826-006-9123-0>

- Robbers, S., van Oort, F., Huizink, A., Verhulst, F., van Beijsterveldt, C., Boomsma, D., & Bartels, M. (2012). Childhood problem behavior and parental divorce: Evidence for gene-environment interaction. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47(10), 1539-1548. <https://doi.org/10.1007/s00127-011-0470-9>
- Robins, R. W., Fraley, R. C., & Krueger, R. F. (Eds.). (2009). *Handbook of research methods in personality psychology*. Guilford Press.
- Rogers, K. N. (2004). A theoretical review of risk and protective factors related to post-divorce adjustment in young children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 40(3-4), 135-147. https://doi.org/10.1300/j087v40n03_09
- Royall, R. M. (2012). The effect of sample size on the meaning of significance tests. *The American Statistician*, 40(4), 313-315. <https://doi.org/10.1080/00031305.1986.10475424>
- Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., & Braver, S. (2008). Effects of father and mother parenting on children's mental health in high- and low-conflict divorces. *Family Court Review*, 46(2), 282-296. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2008.00201.x>
- Sarıtaş, D., Grusec, J. E., & Gençöz, T. (2013). Warm and harsh parenting as mediators of the relation between maternal and adolescent emotion regulation. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1093-1101. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.08.015>
- Schum, L., & Stolberg, A.L. (2007). Standardization of the co-parenting behavior questionnaire. *Journal of Divorce & Remarriage*, 47, 103-132. https://doi.org/10.1300/J087v47n03_06
- Silverberg Koerner, S., Wallace, S., Jacobs Lehman, S., Lee, S.-A., & Escalante, K. A. (2004). Sensitive mother-to-adolescent disclosures after divorce: Is the experience of sons different from that of daughters? *Journal of Family Psychology*, 18(1), 46-57. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.18.1.46>
- Smetana, J. G., Metzger, A., Gettman, D. C., & Campione-Barr, N. (2006). Disclosure and secrecy in adolescent-parent relationships. *Child Development*, 77(1), 201-217. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00865.x>
- Smetana, J. G., Campione-Barr, N., & Metzger, A. (2006). Adolescent Development in Interpersonal and Societal Contexts. *Annual Review of Psychology*, 57(1), 255-284. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.57.102904.190124>
- Sobolewski, J. M., & Amato, P. R. (2007). Parents' discord and divorce, parent-child relationships and subjective well-being in early adulthood: Is feeling close to two parents always better than feeling close to one? *Social Forces*, 85(3), 1105-1124. <https://doi.org/10.1353/sof.2007.0056>
- Spruijt, A.P. (2005). Ouderlijke scheiding en de gevolgen voor kinderen. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder-en Jeugdpsychotherapie*, 32, 37-52.

http://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/11199/spruijt_ouderlijkescheiding.doc?sequence=2&isAllowed=y

- Spruijt, E., & Duinman, V. (2005). Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the netherlands. *Journal of Divorce & Remarriage*, 43(3-4), 141–155. https://doi.org/10.1300/j087v43n03_08
- van Dijk, R., van der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 79, 101861. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101861>
- van der Valk, I., Spruijt, E., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6), 533–546. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-8841-8>
- Weber, A., Karle, M., & Klosinski, G. (2004). Trennung der Eltern: Wie wird sie den Kindern vermittelt und welchen einfluss haben art und inhalt der mitteilung auf das trennungserleben der kinder? *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 53, 3, 196-206. https://psydok.psycharchives.de/jspui/bitstream/20.500.11780/2740/1/53.20043_4_44933.pdf_new.pdf
- Yu, T., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2010). The interactive effects of marital conflict and divorce on parent - adult children's relationships. *Journal of Marriage and Family*, 72(2), 282–292. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00699.x>